

Артемчук Олександр Федорович, аспірант кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», м. Київ, Україна
e-mail: oartemchuk@e-u.edu.ua
ORCID iD: 0009-0004-9271-8147

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ УКРАЇНИ В ДОВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА В УМОВАХ ВІЙНИ

Стаття присвячена аналізу методологічних підходів формування політичної культури молоді України в довоєнний період та в умовах збройного конфлікту, що розпочався у 2014 р. і загострився після 2022 р. У статті розкриваються особливості застосування формальних і неформальних методів виховання політичної свідомості молоді, серед яких освітні програми, діяльність молодіжних організацій, медіаінструменти, сімейне виховання та соціалізація в цифровому середовищі. Аналізу піддаються трансформації змісту і пріоритетів політичної культури в умовах війни, включаючи формування національної ідентичності, культури спротиву, відповідальності й солідарності. Особлива увага приділяється ролі національно-патріотичного виховання, розвитку цифрової політичної культури, активізації волонтерства і громадської діяльності молодих українців. До методологічних підходів віднесено: інституційний аналіз, структурно-функціональний підхід, соціологічні методи, історико-порівняльний метод, моделювання, дискурс-аналіз, візуально-комунікативні методи, когнітивно-психологічні методи і мережевий аналіз. Результати дослідження мають значення для розроблення ефективних програм виховання політичної культури й підвищення політичної свідомості молоді в сучасних соціально-політичних реаліях України.

Ключові слова: методологічні підходи, формування політичної культури, молодь України, довоєнний період, воєнний період.

Постановка проблеми. Формування політичної культури молоді України в довоєнний період і під впливом збройного конфлікту, що триває з 2014 р. й особливо загострився після 2022 р., є надзвичайно актуальною науковою і практичною проблемою. Сучасні соціально-політичні трансформації по-

требують переосмислення інструментів впливу на молодіжне середовище для розвитку громадянської і національної ідентичності, підвищення політичної свідомості й залучення до демократичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класичні підходи до вивчення політичної культури спиралися на низку методологічних принципів, серед яких домінували кількісні методи дослідження. На початковому етапі це стало справжнім проривом у вивченні політичної культури. Одним із найбільш впливових прикладів такого підходу є робота Габріеля Алмонда і Сіднея Верби «The Civic Culture» [Verba & Almond, 1963/1989], у якій автори запропонували систематизовану модель аналізу політичної культури. У своїх дослідженнях вони застосовували масштабні опитування громадської думки для вивчення політичних орієнтацій громадян у різних країнах.

Вивчення політичної культури молоді України активно здійснюється сучасними науковцями, які розглядають різні аспекти цього феномену – від методологічних підходів до впливу війни на громадянську позицію молодого покоління.

Значний внесок у концептуалізацію категорії політичної культури здійснили Н. М. Бакланова і В. М. Букач, які досліджують науковий і публічний дискурс навколо цієї категорії [1]. Науковець Є. Гарашук деталізує методологічні принципи дослідження політичної культури, аналізуючи специфіку підходів і критеріїв оцінювання політичних явищ [3].

Особливості політичної культури саме молоді висвітлюють О. А. Зелена [4], О. Зелена та І. Мірчук [5], акцентуючи на трансформації цінностей молодого покоління та впливі новітніх соціально-політичних викликів, зокрема війни, на геополітичні настрої студентства. Дослідники підкреслюють, що у воєнний період формується активніша громадянська позиція молоді, зростає патріотизм і готовність до участі в громадському житті.

На важливості політичної культури як чинника розвитку громадянського суспільства наголошують вчені О. П. Кваша, О. В. Шимко і К. С. Чоста, виділяючи сучасні виклики та перспективи [6]. До питань становлення політичної культури студентів звертається Н. Д. Краснянська, яка акцентує на особливостях цього процесу у закладах вищої освіти [8].

Т. Лаврук аналізує політичні цінності як стрижневі орієнтири формування політичних пріоритетів; В. М. Марковець розглядає політичну культуру як невід'ємний складник духовного розвитку суспільства [9; 10].

І. О. Поліщук визначає поняття і структуру політичної культури, акцентуючи на її багатовимірності; С. М. Приходько розглядає ціннісні аспекти політичної культури українського суспільства [12; 13].

О. Рудакевич аналізує політичну культуру як об'єкт дослідження в контексті національного відродження, підкреслюючи її значення для національної ідентичності [14]. Вчений С. М. Точицький досліджує особливості структури та функцій політичної культури в умовах гібридного політичного режиму [15].

Порівняльний аналіз сучасного стану політичної культури і культури політики в Україні пропонують І. О. Цурканова і Т. О. Радкевич, звертаючи увагу на новітні тенденції та виклики [18].

Актуальні дослідження підтверджують багатовимірність, динамічність і ціннісну насиченість політичної культури молоді України. Особливе місце в сучасних розвідках посідають питання впливу соціальних трансформацій, війни, патріотичного виховання, розвитку громадянської активності й ціннісних орієнтацій молодого покоління. Водночас вчені не приділяють значної уваги дослідженню методологічного інструментарію формування політичної культури молоді України в довоєнний період та в умовах війни.

Формулювання цілей. Метою статті є комплексне дослідження методологічного інструментарію формування політичної культури молоді України в довоєнний період та в умовах війни, визначення трансформаційних змін у політичних цінностях і практиках молодого покоління під впливом соціально-політичних трансформацій, а також окреслення перспектив удосконалення підходів до вивчення цього феномену.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в довоєнний період у формуванні політичної культури молоді акцент здійснювався на інституційній освіті й участі у громадських ініціативах.

В умовах війни політична культура молоді набуває рис експресивного патріотизму, критичного мислення, високої політичної рефлексії та посиленої участі у громадських ініціативах. Це вимагає перегляду традиційних підходів до дослідження – від статичного спостереження до аналізу політичної динаміки в режимі реального часу.

До методологічних підходів формування політичної культури молоді України в довоєнний період та в умовах війни віднесено: інституційний аналіз, структурно-функціональний підхід, соціологічні методи, історико-порівняльний метод, моделювання, дискурс-аналіз, візуально-комунікативні методи, когнітивно-психологічні методи і мережевий аналіз. Наведена таблиця ілюструє, як методологічні підходи до вивчення політичної культури молоді в Україні еволюціонували під впливом війни, акцентуючи на нових викликах і адаптації дослідницьких методів до сучасних реалій.

Методологічні підходи до формування політичної культури молоді України в довоєнний період та в умовах війни

Методологічні підходи / методи	Довоєнний період (до 2022 р.)	Період війни (з 2022 р.)
Інституційний аналіз	Вивчення впливу традиційних інститутів (сім'я, школа, ЗМІ) на політичну соціалізацію молоді	Аналіз адаптації інститутів до умов війни, включаючи роль волонтерських організацій та цифрових платформ
Структурно-функціональний підхід	Оцінка функцій інститутів у формуванні політичної культури	Дослідження нових функцій інститутів в умовах війни, таких як підтримка психологічної стійкості молоді
Соціологічні методи (опитування, фокус-групи)	Вивчення політичних уподобань та участі молоді в політичному житті	Аналіз змін у політичній активності молоді під впливом війни, включаючи волонтерство і участь у громадських ініціативах
Історико-порівняльний метод	Порівняння етапів розвитку політичної культури молоді в різні історичні періоди	Аналіз впливу війни на трансформацію політичної культури молоді порівняно з попередніми періодами
Моделювання	Розроблення моделей ефективної політичної соціалізації молоді	Створення моделей адаптації молоді до умов війни та поствоєнного відновлення
Дискурс-аналіз	Обмежене застосування для вивчення політичної риторики	Аналіз воєнної риторики, наративів спротиву й національної єдності в медіа та соціальних мережах
Візуально-комунікативні методи	Обмежене застосування	Дослідження впливу візуального контенту (меми, відео) на політичну свідомість молоді
Когнітивно-психологічні методи	Використовувалися переважно в академічних дослідженнях	Аналіз впливу травматичного досвіду війни на політичну свідомість і поведінку молоді
Мережевий аналіз	Вивчення структур молодіжних організацій та їхньої взаємодії	Аналіз горизонтальних зв'язків між молодіжними ініціативами, особливо в цифровому середовищі

Інституційний аналіз є важливим інструментом для вивчення формування політичної культури молоді України в різні історичні періоди. Він дозволяє оцінити роль різних соціальних інститутів у процесі політичної соціалізації молоді та їхній вплив на формування політичної свідомості.

До 2022 р. основними інститутами, що впливали на політичну культуру молоді України, були:

- заклади освіти: школи, університети, де здійснювалась формальна політична освіта, включаючи вивчення історії, правознавства й основ демократії;
- засоби масової інформації: телебачення, радіо, друковані видання, що формували громадську думку й політичні уподобання молоді;
- громадські організації та молодіжні рухи, які сприяли розвитку активної громадянської позиції серед молоді;
- сім'я та однолітки: як первинні соціалізаційні агенти, що передавали політичні цінності та норми.

Ці інститути сприяли формуванню політичної культури молоді через освітні програми, медіаконтент і участь у громадських ініціативах.

Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 р. інституційний ландшафт зазнав значних змін:

- заклади освіти змінили формат навчання, упровадили дистанційне навчання, акцентуючи увагу на патріотичному вихованні й підтримці психологічного здоров'я молоді;
- засоби масової інформації та соціальні мережі стали основними каналами комунікації, де молодь активно обмінюється інформацією, бере участь у волонтерських ініціативах та висловлює свою позицію щодо подій. Дослідник О. М. Федорков вказує, що нині молодь часто отримує політичну інформацію із соціальних медіа [16]. Надана інформація є більш інтерактивною, орієнтованою на користувача, коротшою, легшою в обробці та візуально привабливою. Молодь дедалі частіше публікує в мережі свої погляди на політичні й соціальні проблеми, ділиться новинами, «стежить» за політичними діями, переглядає відео, пов'язані з політикою, та «твітить» про політику. Використання соціальних медіа може означати більший вплив інформації, а також більший інтерес до політики;
- громадські організації та волонтерські рухи почали відігравати ключову роль у мобілізації молоді, організації допомоги постраждалим і підтриманні бойового духу;
- державні установи активно залучають молодь до процесів прийняття рішень, зокрема через молодіжні ради та інші органи, що сприяють участі молоді в управлінні й відновленні країни. Ці зміни в інституційному середо-

вищі відображають адаптацію соціальних інститутів до нових реалій та їхній вплив на формування політичної культури молоді в умовах війни.

Інституційний аналіз показав, що формування політичної культури молоді України є результатом взаємодії різних соціальних інститутів, які адаптуються до змінюваних умов. У довоєнний період основну роль відігравали традиційні інститути, такі як освіта й медіа, тоді як у період війни значно зросла роль громадських організацій, волонтерських рухів і соціальних мереж. Це свідчить про зміну парадигми політичної соціалізації молоді в умовах сучасних викликів.

Структурно-функціональний підхід до формування політичної культури молоді України розглядає політичну культуру як складну систему, що складається із взаємопов'язаних структурних елементів, кожен з яких виконує певні функції для задоволення потреб суспільства та забезпечення його стабільності та розвитку демократії.

У довоєнний період політична культура молоді формувалася під впливом соціокультурних, ідеологічних, психологічних чинників, а також розвитку демократичних політичних відносин в Україні. Важливими структурними компонентами були політична свідомість, політична психологія, ідеологія, політичні почуття, воля, політичний досвід і політична діяльність. Ці компоненти взаємодіяли, формуючи політичну цінність поведінки молоді, що відображало рівень розвитку суспільства та його ментальність.

Політична культура молоді в цей період характеризувалася зростанням громадсько-політичної активності, орієнтацією на демократичні цінності, розвитком політичної освіти та формуванням навичок політичної поведінки, що сприяло стабільності політичної системи і демократичному поступу.

Війна суттєво вплинула на політичну культуру молоді, спричинивши як позитивні, так і негативні зміни. З одного боку, війна посилила патріотизм, відповідальність перед державою, активність у політичних процесах та формування національної ідентичності. З іншого боку, порушилась довіра до політиків і партій, що відобразилося на політичній свідомості та ставленні молоді до інституцій влади.

У структурно-функціональному розрізі це проявилось у зміні політичних цінностей, ідеологічних настанов, а також у трансформації політичної діяльності молоді. В умовах війни важливою стала роль політичної освіти, розвитку громадянської діяльності, формування активності діалогу і компромісу, що підвищує підвищення рівня політичної культури і стабільності суспільства.

Отже, структурно-функціональний підхід дозволив глибоко аналізувати політичну культуру молоді як систему, де кожен (політична свідомість, пси-

хологія, ідеологія, діяльність) виконує свою функцію, забезпечуючи адаптацію суспільства до викликів часу. У довоєнний період цей підхід допомагає формувати демократичні цінності й активність молоді, а в умовах війни – адаптувати політичну культуру до нових реалій, зберігаючи патріотизм і відповідальність, але водночас долаючи кризу довіри до політичних інститутів.

Соціологічні дослідження відіграють ключову роль у вивченні трансформацій політичної культури молоді України, особливо в контексті довоєнного періоду та повномасштабного вторгнення. Використання методів опитувань і фокус-груп дозволяє виявити динаміку ціннісних орієнтирів, рівень довіри до інституцій і форми громадянської участі.

Серед характерних рис політичної культури українського суспільства до початку війни можна виокремити: відсутність усталеної політичної ідеології, чітких політичних цінностей і настанов; низький рівень довіри населення до органів влади й державних інституцій; недостатню поінформованість і компетентність громадян у політичній сфері; відчуженість громадян від участі в політичному житті; слабкий розвиток інститутів громадянського суспільства. Політична культура молоді в той час вирізнялася певною фрагментарністю, наявністю як демократичних, так і патерналістських уявлень.

Дослідження, проведене Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 р., свідчить про низький рівень політичної участі молоді [17]. Більшість молодих людей виявляли обмежену участь у виборах і політичних процесах. Найбільшу зацікавленість політичним життям проявляли молоді особи віком від 25 до 29 років та мешканці Центру України. Найвища електоральна активність молоді була характерна для Західного макрорегіону країни, а найнижча – для Східного. Молодь вважала, що протягом 2014–2015 рр. значні позитивні зрушення відбулися у Збройних Силах України та Національній поліції, а якість життя громадян, стан економіки країни та управління державою погіршилися. Громадянська активність молоді була досить низькою, оскільки приблизно 80% осіб відповіли, що вони не брали участі в діяльності громадських організацій. Молодь підтримувала надання громадянам України безвізового в'їзду в країнах ЄС (80,2%) та вступу України до Євросоюзу (63,7%). Також більша частина опитаної молоді позитивно ставилася до продовження або посилення санкцій проти Росії (55,7%) та надання Україні зброї іншими державами (51,1%). Тільки 4,5% опитаної молоді брали участь в оплачуваних мітингах, акціях або інших заходах на підтримку будь-якої політичної партії чи події.

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. політична культура молоді зазнала значних змін: підвищення довіри до Збройних сил України; зро-

стання патріотизму й волонтерської активності молоді; переорієнтація на західні демократичні цінності та зміцнення прагнення молоді до європейської інтеграції й упровадження демократичних реформ.

У 2023 р., за даними Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), в Україні зберігалася висока довіра волонтерам – 84% їм довіряли і лише 3% не довіряли [7]. Значно втратили довіру українські ЗМІ, чії показники довіри повернулися до рівня грудня 2021 р. Так, з 57 до 29% стало менше тих, хто довіряв українським ЗМІ (натомість з 14 до 40% стало більше тих, хто не довіряє їм). Вважаємо, що в умовах війни саме інтернет-джерела, а не традиційні медіа (телебачення, друковані ЗМІ, радіо тощо), стали основним каналом отримання важливої інформації для української молоді.

Крім цього, стабільно втрачала довіру громадськості Церква. Між груднем 2021 і груднем 2022 рр. довіра Церкві знизилася з 51 до 44%, між груднем 2022 і груднем 2023 рр. – з 44 до 38% (рисунок).

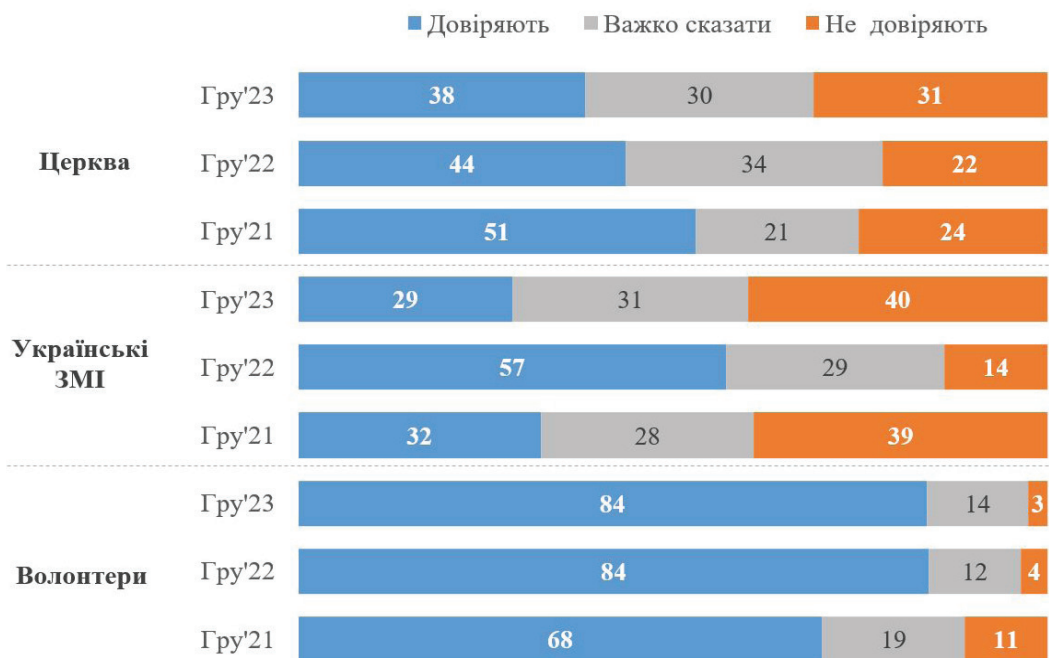

Рисунок. Церква, українські ЗМІ, волонтери

За даними KMIC щодо проведення власного всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус» упродовж 29 листопада – 9 грудня 2023 р.

У 2024 р. на третій рік війни за результатами соціологічного опитування, підготовленого дослідницькою агенцією «Info Sapiens» за ініціативи Міністерства молоді та спорту України і технічної й організаційної підтримки проєктів ПРООН «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні», зафіксовано такі зміни: довіра до ЗСУ була найвищою (91 %, серед молоді за кордоном – 86 %) [2]. Крім ЗСУ, серед державних інституцій відносно високою довірою користувалися поліція (46 %) і місцева влада (43 %). Але знизилась довіра до громадських і волонтерських організацій (з 88 до 83 %) та ЗМІ (з 56 до 34 %).

Якщо у 2023 р. волонтерством займалися 42 % молоді, то у 2024 р. ця частка зросла до 51 %. Це така активність, як збори коштів для ЗСУ, що, найімовірніше, пояснюється збільшенням кількості військових у ближньому колі респондентів.

Історико-порівняльний метод дозволяє виявити динаміку трансформації політичної культури молоді через аналіз ключових періодів – довоєнного (до 2022 р.) та воєнного. Цей підхід розкриває причинно-наслідкові зв'язки між соціальними умовами, політичними подіями й ціннісними змінами.

У довоєнний період спостерігалися регіональний розкол і політична апатія. Дослідження 2002–2004 рр. виявили низький рівень політичної свідомості серед молоді: лише 17,7 % брали участь у політичних організаціях, а 72,9 % висловлювали недовіру до політиків. Спостерігалася геополітична біполярність, а саме 68 % молоді підтримували євроінтеграцію, але зберігалися про-російські настрої в окремих регіонах. Відзначалась слабкість інститутів соціалізації: родина та освіта не компенсували відсутності державної молодіжної політики. Особливий вплив здійснив Майдан: учасники Помаранчевої революції (2004 р.) та Революції Гідності (2013–2014 рр.) демонстрували вищий рівень громадянської активності, ніж інші групи.

Як правило, українці протягом років негативно оцінювали діяльність своєї влади, про що свідчать результати опитування Центру Разумкова, проведеного у 2021 р. [11].

Аналіз даних з 1991 по 2022 рр. показав зростання політичної ефективності молоді: від 30 % участі у виборах до 41 % залучення до цифрового активізму. Війна сприяла переходу від пасивного сприйняття політики до критичної солідарності з державою, що підтверджують дослідження UNDP (2024 р.).

У період повномасштабної війни спостерігалася консолідація національної ідентичності. Патріотична мобілізація: 52 % молоді збільшили споживання українського культурного контенту, 47 % – активізували використання дер-

жавної мови. Волонтерство проявлялося як нова форма участі: 63 % молоді залучилися до волонтерської діяльності, що стало альтернативою традиційній політичній активності.

Аналіз даних, які отримали О. Зелена та І. Мірчук у результаті опитування студентів, засвідчив, що понад дві третини респондентів допомагають ЗСУ, територіальній обороні, тимчасово переміщеним особам фізично або фінансово [5, с. 266]. Ще частина планує долучитися до цієї діяльності, що переконує у зростанні політичної активності молоді і зробить наш кожний день ближчим до перемоги.

Спостеріглися криза довіри і скептицизм щодо влади: лише 34 % позитивно оцінювали дії уряду у 2024 р., що пов'язано з енергетичними кризами та неефективною мобілізацією. Спостерігався «переможний наратив»: 79 % вірили в перемогу, але лише 22 % готові залишатися в Україні без гарантій безпеки.

Отже, історико-порівняльний метод виявив, що політична культура української молоді трансформувалася від фрагментованої та апатичної до консолідованої та мобілізаційної. Ці зміни обумовлені екзистенційними загрозами, які активізували механізми національної солідаризації, але також загострили проблеми довіри до інституцій влади.

Моделювання політичної культури молоді України передбачає аналіз динаміки її структурних компонентів, чинників впливу і трансформацій під дією історичних, соціальних і політичних викликів. Використовуючи дані соціологічних досліджень, можна виділити ключові моделі й механізми, що формували цю культуру в довоєнний період та в умовах війни.

У довоєнний період (до 2022 р.) панував змішаний тип культури з домінуванням ностальгії за радянським минулим, регіональним розколом та окремими активістськими елементами. Політична участь обмежувалася епізодичними виступами (Майдани 2004, 2013–2014 рр.), де 43 % учасників належали до студентства.

У період повномасштабної війни (після 2022 р.) спостерігалася патріотична мобілізація: 52 % молоді збільшили споживання українського контенту, 47 % активізували використання державної мови, 63 % залучилися до волонтерства, 41 % – до кіберзахисту, лише 34 % позитивно оцінювали дії уряду через неефективну мобілізацію.

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну, довіра до президента нашої країни та ЗСУ, за даними Соціологічної групи «Рейтинг», зросла утричі.

Отже, у довоєнний період політична культура формувалася під впливом історичних травм, геополітичного розколу та неефективних інституцій соціалізації. Війна стала каталізатором переходу до активної громадянської куль-

тури через мобілізаційні механізми, цифрові платформи та зростання національної свідомості. Моделювання показує, що політична культура молоді України трансформується від пасивної до партиципаторної, де ключову роль відіграють колективна відповідальність і цифрова солідарність. Це створює основу для подальшої консолідації демократичних інститутів.

Дискурс-аналіз дозволяє вивчити, як мовні практики, медіанаративи та символічні структури впливають на формування політичних цінностей і поведінки молоді. У контексті України цей метод розкриває трансформації політичної культури під впливом геополітичних криз, зокрема довоєнного розколу й повномасштабного вторгнення.

У довоєнний період (до 2022 р.) спостерігється геополітичний розкол: у ЗМІ й соцмережах існували паралельні наративи – прозахідні (орієнтація на ЄС) і проросійські (ностальгія за СРСР). Це формувало подвійну ідентичність молоді: 68% підтримували євроінтеграцію, але 30% демонстрували апатію через недовіру до інституцій. Брак критичного мислення й політичної освіти робив молодь вразливою до пропаганди. Наприклад, російськомовний контент популяризував ідеї «русского міра» через культурні продукти.

Акцентуємо увагу на тому, що символи (наприклад «Євромайдан») стали каталізатором формування активної громадянської позиції. Учасники протестів частіше брали участь у волонтерстві та локальних ініціативах.

Вчені О. П. Кваша, О. В. Шимко та К. С. Чоста вказують, що разом із тим після подій Революції Гідності 2013–2014 рр. спостерігається якісний стрибок у розвитку громадянської свідомості [6]. Згідно з дослідженнями, 48% мешканців великих міст у 2016 р. виявляли зацікавленість у впливі на органи влади – удвічі більше, ніж у 2013-му.

Отже, у довоєнний період (до 2022 р.) дискурс був фрагментованим, що зумовлювало роздвоєність ідентичності та низьку політичну участь.

У період повномасштабної війни (після 2022 р.) спостерігалася консолідація національного дискурсу. У ЗМІ та соцмережах домінували теми героїзму ЗСУ, «переможного нарративу» та єдності. Війна з 2014 р. стала каталізатором масштабної самоорганізації: волонтерський рух, який спочатку фокусувався на підтримці армії (забезпечення амуніцією, медикаментами), еволюціонував у систему допомоги біженцям, гуманітарних логістичних мереж і навіть цифрового активізму. Це сприяло зростанню споживання українського контенту (52%) і використання державної мови (47%).

Дискурс-аналіз виявив руйнування стереотипів про «братерські народи» через звіти про воєнні злочини РФ.

Отже, у воєнний період консолідований дискурс сприяв формуванню активної громадянської позиції, проте зберігаються ризики через інформаційну

втому. Дискурс-аналіз підкреслив, що мовні практики є не лише відображенням, а й інструментом трансформації політичної культури, особливо в умовах екзистенційних загроз.

Висновки. Методологічний інструментарій дослідження формування політичної культури молоді України в довоєнний період і під час війни поєднує класичні й інноваційні підходи. Особливого значення набувають методи аналізу впливу цифрового середовища, актуалізація патріотичних та демократичних цінностей, а також практична орієнтація формальних і неформальних стратегій виховання, що забезпечують трансформацію політичної культури молоді у відповідь на виклики сучасної епохи.

У довоєнний період, до 2022 р., формування політичної культури молоді в Україні здійснювалося за допомогою як формальних, так і неформальних методів. Формальні методи включали освітні програми, що акцентували увагу на вивченні основ правознавства, громадянської освіти та знань про державу, конституцію і права людини в загальноосвітніх закладах. Вищі навчальні заклади пропонували спеціалізовані курси з політології, історії політичних ідей, соціології. Важливу роль відігравали молодіжні організації державного та громадського характеру, такі як «Молодь за мир», «Пласт», «Молодіжний парламент». Значним чинником формування політичної культури були також засоби масової інформації, зокрема освітні телевізійні передачі, ток-шоу й інформаційно-аналітичні програми. Неформальні методи включали сімейне виховання та соціалізацію, а також дискусії в інтернет-середовищі – блоги, форуми, соціальні мережі. Крім того, значущою формою політичної соціалізації стало волонтерство, участь у громадських ініціативах та акціях.

У контексті війни, що розпочалася у 2014 р. і особливо загострилася після 2022 р., спостерігалися суттєві зміни в методах формування політичної культури молоді, які проявилися у трансформації пріоритетів та появі нових підходів. Центральним елементом політичної ідентичності стала національна ідентичність, що сприяло формуванню культури спротиву, відповідальності й солідарності. У сфері освіти з'явилися курси з національно-патріотичного виховання, у навчальні програми інтегрувалися теми війни, історії спротиву і гібридної війни. Значного розвитку набуло використання онлайн-платформ для забезпечення безперервності навчання у складних умовах. Громадська активність молоді посилилася через масове волонтерство та участь у суспільних кампаніях, спрямованих на підтримку армії, допомогу переселенцям, протидію дезінформації. Молодь активно залучалася до створення політичного й патріотичного контенту в соціальних мережах. В інформаційному

просторі відбувалося формування цифрової політичної культури, що включала розвиток критичного мислення й навичок перевірки фактів. Новими майданчиками політичної комунікації стали платформи TikTok, Instagram, YouTube. На інституційному рівні реалізовувалися державні програми підтримки молоді та мобілізації громадянської участі, а також розвивалася співпраця з міжнародними інституціями у формі грантів, тренінгів і програм обміну. Війна виступила каталізатором глибоких трансформацій у системі суспільно-політичної соціалізації молоді України, адаптуючи її до нових реалій і викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакланова Н. М., Букач В. М. Категорія «політичної культури» в науковому та публічному дискурсах. *Politicus*. 2022. № 1. С. 94–102.
2. Вплив війни на молодь / М-во молоді та спорту України ; ПРООН. 2024. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16-/Molodizhna_polityka/2025/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення: 15.05.2025).
3. Гаращук Є. Методологічні принципи дослідження феномену політичної культури. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2013. Вип. 12. С. 25–29.
4. Зелена О. Я. Молоде покоління в координатах політичної культури України. *Politicus*. 2019. № 6. С. 42–48. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-6-42-48>.
5. Зелена О., Мірчук І. Вплив війни на громадянську позицію та геополітичні настрої студентської молоді в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2022. Вип. 43. С. 264–274.
6. Кваша О. П., Шимко О. В., Чоста К. С. Політична культура як чинник розвитку громадянського суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 8. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15213891>.
7. Київський міжнародний інститут соціології. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2023 роках. 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1>.
8. Краснянська Н. Д. Особливості формування політичної культури студентської молоді. URL: http://eprints.library.odku.edu.ua/id/eprint/3655/1-/Krasnianska_N_D_-Osoblyvosti_formuvannia_politychnoji_kulturu.pdf (дата звернення: 06.04.2025).
9. Лаврук Т. Політичні цінності як стратегіями функціонування політичних пріоритетів. *Панорама політологічних студій*. 2013. Вип. 11. С. 29–37.
10. Марковець В. М. Політична культура як складова духовної культури суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 94–96.

11. Оцінка ситуації в країні, довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян / Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. 2021. URL: <https://cutt.ly/tLwFDSA> (дата звернення: 10.05.2025).
12. Поліщук І. О. Поняття та структура політичної культури. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2009. № 861. С. 202–210.
13. Приходько С. М. Ціннісні аспекти політичної культури українського суспільства. *Politicus* : наук. журн. 2022. № 2. С. 75–79.
14. Рудакевич О. Політична культура як об'єкт дослідження в умовах національного відродження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3 (54). С. 127–135.
15. Точицький М. С. Політична культура суспільства в умовах «гібридного» політичного режиму: структура та функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 29. С. 21–29.
16. Федорков О. М. Розвиток політичного світогляду молоді під впливом медіаресурсів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 253–258.
17. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. Київ : б.в., 2016. 90 с. URL: <https://opac.library.cv.ua/bib/73634> (дата звернення: 07.04.2026).
18. Цурканова І. О., Радкевич Т. О. Політична культура і культура політики: порівняльний аналіз сучасного стану суспільства в Україні. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С. 7–13. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.36.1>.

REFERENCES

1. Baklanova, N. M., Bukach, V. M. (2022). *Katehoriia «politychnoi kultury» v naukovomu ta publichnomu dyskursakh. Politicus, 1, 94–102* [in Ukrainian].
2. *Vplyv viiny na molod* (2024) / Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy ; PROON. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16-/Molodizhna_polityka/2025/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf [in Ukrainian].
3. Harashchuk, Ye. (2013). *Metodolohichni pryntsypy doslidzhennia fenomena politychnoi kultury. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin – Scientific Journal of NPU named after M. P. Drahomanov. Series 22: Political Sciences and Methodology of Teaching Socio-political Disciplines, 12, 25–29* [in Ukrainian].
4. Zelena, O. Ya. (2019). *Molode pokolinnia v koordynatakh politychnoi kultury Ukrainy. Politicus, 6, 42–48*. doi: <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2019-6-42-48> [in Ukrainian].
5. Zelena, O., Mirchuk, I. (2022). *Vplyv viiny na hromadiansku pozytsiiu ta heopolitychni nastroi studentskoi molodi v Ukraini. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii – Visnyk Lviv University. Series: Philosophical and Political Studies, 43, 264–274* [in Ukrainian].

6. Kvassha, O. P., Shymko, O. V., Chosta, K. S. (2025). *Politychna kultura yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy. Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs – Ukrainian Political-Legal Discourse*, 8. doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15213891> [in Ukrainian].
7. Kyiv International Institute of Sociology. (2023). *Dynamika doviry sotsialnym instytutsiiam u 2021–2023 rokakh*. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1> [in Ukrainian].
8. Krasnianska, N. D. *Osoblyvosti formuvannia politychnoi kultury studentskoi molodi*. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/3655/1/Krasnianska_N_D_Osoblyvosti_formuvannia_politychnoji_kulturu.pdf [in Ukrainian].
9. Lavruk, T. (2013). *Politychni tsinnosti yak stratehemy funktsionuvannia politychnykh priorytetiv. Panorama politolohichnykh studii – Panorama Political Studies*, 11, 29–37 [in Ukrainian].
10. Markovets, V. M. (2017). *Politychna kultura yak skladova dukhovnoi kultury suspilstva. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 18, 94–96 [in Ukrainian].
11. *Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do instytutiv suspilstva ta politykiv, elektoralni oriiientatsii hromadian* (2021). Razumkov Centre. URL: <https://cutt.ly/tLwFDSA> [in Ukrainian].
12. Polishchuk, I. O. (2009). *Poniattia ta struktura politychnoi kultury. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Serii: Pytannia politolohii – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Issues of Political Science*, 861, 202–210 [in Ukrainian].
13. Prykhodko, S. M. (2022). *Tsinnisni aspekty politychnoi kultury ukrainskoho suspilstva. Politicus*, 2, 75–79 [in Ukrainian].
14. Rudakevych, O. (2012). *Politychna kultura yak ob'ekt doslidzhennia v umovakh natsionalnoho vidrozhennia. Politychnyi menedzhment – Political Management*, 3 (54), 127–135 [in Ukrainian].
15. Tochitskyi, M. S. (2020). *Politychna kultura suspilstva v umovakh «hibrydnogo» politychnoho rezhymu: Struktura ta funktsii. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific Journal of NPU named after M. P. Drahomanov*, 29, 21–29 [in Ukrainian].
16. Fedorkov, O. M. (2020). *Rozvytok politychnoho svitohliadu molodi pid vplyvom mediaresursiv. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Psykholohiia – Scholar Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. Series: Psychology*, 31(70), 4, 253–258 [in Ukrainian].
17. *Tsinnosti ukrainskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnogo sotsiolohichnoho doslidzhennia stanovyscha molodi* (2016). Kyiv. URL: <https://opac.library.cv.ua/bib/73634> [in Ukrainian].
18. Tsurkanova, I. O., Radkevych, T. O. (2024). *Politychna kultura i kultura polityky: porivnialnyi analiz suchasnoho stanu suspilstva v Ukraini. Rehionalni studii – Regional Studies*, 36, 7–13. doi: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.36.1> [in Ukrainian].

Artemchuk Oleksandr Fedorovych, PhD student Department of Social Sciences and Humanities, Private Higher Educational Institution 'European University', Kyiv, Ukraine.

METHODOLOGICAL TOOLKIT FOR THE FORMATION OF THE POLITICAL CULTURE OF UKRAINIAN YOUTH IN THE PRE-WAR PERIOD AND DURING THE WAR

The article is devoted to the analysis of methodological approaches to the formation of the political culture of Ukrainian youth in the pre-war period and under the conditions of the armed conflict that began in 2014 and escalated after 2022. The article reveals the specifics of applying formal and informal methods for fostering the political consciousness of youth, among which are educational programs, the activities of youth organizations, media tools, family upbringing, and socialization in the digital environment. Transformations in the content and priorities of political culture during the war are analyzed, including the formation of national identity, a culture of resistance, responsibility, and solidarity. Particular attention is paid to the role of national-patriotic education, the development of digital political culture, and the activation of volunteering and civic engagement among young Ukrainians. Methodological approaches include institutional analysis, structural-functional approach, sociological methods, historical-comparative method, modeling, discourse analysis, visual-communicative methods, cognitive-psychological methods, and network analysis. The results of the study are significant for the development of effective political culture education programs and for enhancing the political awareness of youth in the current socio-political realities of Ukraine.

Keywords: methodological approaches, formation of political culture, Ukrainian youth, pre-war period, war period.

